

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

LENKA MARTELLIOVÁ

PASTORAČNÍ PÉČE V NEMOCI A UMÍRÁNÍ

Vedoucí práce: Dr. Jan Lachman

TEOLOGIE KŘESŤANSKÝCH TRADIC

2006

Děkuji panu Dr. Janu Lachmanovi za odborné vedení bakalářské práce, za cenné připomínky k ní, trpělivost i vstřícnost.

Mé poděkování patří také všem nemocným, se kterými jsem se mohla v praxi setkat i těm, kteří o ně pečovali. Všichni velmi přispěli svým časem, slovem i tichou přítomností ke vzniku této práce.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem **Pastorační péče v nemoci a umírání** napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

V Brně dne 29.5.2006

Lenka Martelliová

Obsah:

1. Úvod
2. Pastorační péče – definice a východiska
3. Spirituální potřeby nemocných
 - 3.1 Potřeba najít smysl utrpení
 - 3.2 Potřeba najít smysl života
 - 3.3 Potřeba naděje
 - 3.4 Potřeba víry
 - 3.5 Potřeba lásky
4. Nástroje pastorační péče
 - 4.1. Průvodce
 - 4.2 Rozhovor
 - 4.3 Modlitba
 - 4.4 Svátosti
5. Pastorační situace u nás a návrh nových pastoračních možností
6. Závěr
7. Seznam literatury

ANOTACE:

1. ÚVOD

Ve své bakalářské práci se chci zabývat pastorační péčí v nemoci a umírání, neboť se o toto téma dlouhodobě zajímám a mám autentické zkušenosti z praxe s onkologicky nemocnými či hospicovými pacienty. Při své práci jsem postupně zjišťovala, že v této oblasti pastorační služby pracuje mnoho velmi schopných lidí, ať už laiků, či duchovních napříč denominacemi. V této náročné a důležité službě neexistuje žádná ucelená koncepce práce. Její význam bývá umenšován oproti péči zdravotní, psychologické, či sociální. Jsem přesvědčena o tom, že pastorační péče je rovnocenným partnerem výše zmíněných oblastí péče a jde o to, abychom jí dali v praxi místo, které jí náleží. Má práce vznikala v touze dovědět se co nejvíce informací k tomu, aby činnost pastoračních pracovníků, potažmo i moje vlastní, naplňovala své obsahy a snažila se být opravdovou křesťanskou službou pro všechny trpící. Chci také vyjádřit, že pastorační péče reaguje na potřeby, které jsou pro trpícího jedince stejně důležité, jako ty, jimž se dává přednost.

Bakalářskou práci jsem rozdělila do několika kapitol. V první jsem se pokusila vyjádřit biblické zakotvení pastorační služby, jednotlivé definice a východiska. V další kapitole se zabývám potřebami, na které pastorační péče reaguje. Pokládám za důležité vyjádřit konkrétně na jaké potřeby tato služba reaguje, protože se často hovoří obecně o existenci spirituálních potřeb, méně často už o tom, jaký mají tato slova obsah. Třetí kapitola pak navazuje tématem nástroje pastorační péče, kam jsem také položila těžiště své práce. Domnívám se, že pastorační pracovníci, mnozí duchovní či laici, vědí, co mají dělat i na jaké potřeby reagovat, ale problém nastává v konkrétní situaci, tváří v tvář trpícímu, kdy se ptáme, jak mu posloužit. Proto se zabývám v možnostech bakalářské práce, jakými nástroji můžeme na potřeby reagovat a také jak je těchto nástrojů možno kvalitně využívat.. V poslední kapitole pak hovořím o současné pastorační situaci a nových pastoračních možnostech. Dle mého názoru je důležité vědět v jakém stavu se pastorační služba nachází a od toho se odrazit k hledání nových možností a přístupů.

Cílem mé bakalářské práce je tedy vyjádřit, v kontextu celého spektra otázek pastorační péče, kterými se zabývám, jakým způsobem se má tato služba dělat, aby byla přínosem pro trpící a nezpronevěřila se obsahem službě křesťanské.

2. Pastorační péče

„Ježíš usedl, zavolal svých Dvanáct a řekl jim: „Kdo chce být první, buď ze všech poslední a služebník všech.“ Pak vzal dítě, postavil je doprostřed nich, objal je a řekl jim: „Kdo přijme jedno z takových dětí v mém jménu, přijímá mne; a kdo mne přijme, nepřijímá mne, ale toho, který mě poslal.“ (Mk 9,35-37)

Duchovní rozměr péče o nemocného spočívá jednak v tom, že okolí akceptuje duchovní stránku nemocného člověka a také v tom, že se aktivně stará o naplnění jeho duchovních potřeb.

Pastorační péče v nemoci a umírání přichází v určitém momentu také do času krize člověka. Sužují ho obavy, ohrožení, přicházejí však i nové možnosti naplnění běžného života. Na vlastní kůži člověk zažívá věci, kterých se třeba celý život bál a vyhýbal se jim. Každého člověka čas nemoci nebo umírání poznamená nějakou vnější či vnitřní proměnou, která významně ovlivní jeho život. Je to období, kdy člověk musí vyhledávat nové možnosti řešení situací, hledat či obnovovat zdroje svých sil, přehodnocovat či upevňovat hodnoty a postoje, aby byly základem vnitřního pokoje a stability. Setkává se s hranicemi svých vlastních možností, své vlastní konečnosti. Toto postavení člověka konfrontuje s otázkou po naší identitě, po smyslu naší situace, po Bohu...

Pastorační péče v nemoci a umírání vychází z toho, že člověk není vnímán jen jako ten, kdo má nemocné tělo, ale jako jedinečná bytost žijící v určitém prostředí, v určitých společenských vztazích, s určitým systémem hodnot, se svou minulostí, přáními, očekáváními a především se vztahem k Bohu, ať již pojmenovaným, žitým či plachým. Tento fakt chci uvést hned na počátku své práce proto, neboť vycházím z tvrzení, že tato služba je nabídkou nejen praktikujícím křesťanům, ale každému člověku. Z vlastní praxe vím, že lidé mnohdy sdělují podobné věci, jen je nazývají pojmy pro ně blízkými. Je také důležité, aby byla pastorační péče kladně přijímána, neboť to není bezohledná náboženská agitka mezi slabými či bezbrannými lidmi, ale pomocná ruka nesená silou Boží lásky a nadějí evangelia.

Pastorační péče vidí člověka v jeho bídě i důstojnosti, v situaci, která je neopakovatelná a často mezní a proměňující trvale či zásadně lidský život.

Základní uváděnou definicí v české literatuře je tzv. nejkratší definice pastorační péče, kterou vytvořil Josef Smolík: „...je službou k víře a životu z víry.“¹

Jako další pokus o definici zmíním text Aleše Opatrného:

¹ Smolík, J., Pastýřská péče, Praha, Kalich, 1991, s.5

„Pastorační péčí o nemocné a trpící v širším slova smyslu rozumíme takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho nemoci, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace, včetně smrti, a to na jemu dostupné úrovni víry.“²

Pastorační péče má také podobu osobního opatrování věřícího člověka duchovním. Tato péče má podobu osobního zájmu o daného člověka. Hlavním zdrojem pomoci je evangelium. Zde jde o pochopení pastorační péče jako jednoho z charakteristických rysů života církve. Důraz je kladen na posílení víry, naděje, nalezení bezpečí v Bohu v bolestných nebo konečných chvílích lidského života.

Důležitá je i pomoc lidsky důstojně zvládnout situaci člověka za předpokladu úcty k jeho jedinečnosti.

A jak dodává Josef Smolík: *„Boží péče o člověka, kterou má pastýřská péče dosvědčovat, může být pochopena a přijata jen tehdy, když ji doprovází slovo a když jejím posledním cílem je víra.“³*

Co se týká pastýřské péče v nemoci, jde zde především o posilování pacientů v jejich boji v nemoci, bolestmi a těžkostmi choroby. Pastorační pracovník pomáhá posilovat pacientovy snahy o zvládnutí obtíží spojených s nemocí.

Pokud jde o pastýřskou péči v případě péče o umírající, jde hlavně o to pomoci umírajícímu přijmout nevyhnutelnou skutečnost, vyrovnat se s ní, nejen ji akceptovat, ale pomoci ke smíření s tím, co přichází.

Pastýřská péče je duchovní zvěstování Božího poselství. Pastorační pracovník je tím, kdo má pro druhé slovo naděje a povzbuzení, s kým je možné se poradit a kdo je schopen se postarat o některé praktické záležitosti, jichž už nemocný či umírající schopen není. Pokud však píšou o nemocných a umírajících je třeba si uvědomit, že se tyto lidé mnohdy nachází v prostředí mimo domov, svůj sbor či rodinu. Jde mnohdy o sterilní prostředí nemocnice, kde hlavním motivem péče o nemocné a umírající je uzdravení. Nevyléčitelná nemoc či umírání jsou vnímány mnohdy jako prohra a personál těchto zařízení jen zřídka ví, jak pomoci člověku, pro kterého už je třeba vhodná „jen“ symptomatická léčba, jak k němu přistupovat, o čem s ním mluvit. A tak se stává, že kolem takového člověka se šeptá a našlapuje tichými kroky. Nastupuje strach z pohledů, rozhovorů, apod.

² Opatrný, A., Malá příručka pastorační péče o nemocné, Praha, Pastorační středisko, 1995, s.4

³ Smolík, J., 1991, s.6

Dnes můžeme v pastorační péči vidět jistý posun, který uvedu citací: „*Rozdíl mezi dřívějším pojetím duchovní (pastýřské) péče o umírající a současným pojetím je možno vidět v tom, že dříve pastýř jednal „sám“, z vlastní iniciativy, podle vlastního plánu, tj. postupoval podle své představy, a to do určité míry bez ohledu na umírajícího.*“⁴ V současné době se klade důraz na interakci, na oboustrannou spolupráci mezi pastoračním pracovníkem a pacientem. Na respektování pacienta v rozhovoru s ním – na dialogickou formu pastýřské péče, což je dle mého názoru pro praxi zcela nepostradatelné a je třeba, aby každý pastorační pracovník měl tento fakt na paměti.

Již jsem zmínila, že hlavní linií je pomoc ve znamení křesťanské víry vycházející z Písma a radostné evangelijní zvěsti. Poukáží zde na několik teologických motivů křesťanské služby nemocným a umírajícím lidem a také na několik příběhů, které mohou být inspirací či zdrojem zamyšlení pro pastorační pracovníky.

Křesťanské pojetí služby potřebným vyrůstá z příkladu a pověření Ježíše Krista. Zde se odkáží na text z Markova evangelia v úvodu této kapitoly (viz Mk 9,35-37).

Je zřejmé, že důraz spočívá na službě samotné a ne na odměně za ni. Služba nesleduje svůj vlastní zájem a v optice našeho světa se může jevit jako neperspektivní. Přesto zde zřetelně zaznívá, že právě taková služba má budoucnost.

Jak jsem již výše uvedla, jedním ze základních rysů pastorační péče je její přijetí! Právě to je základním kamenem mezilidského vztahu, který zrcadlí vztah k Bohu. Podoby těchto vztahů můžeme najít například v Matoušově evangeliu:

„Tehdy řekne král těm po pravici: Pojd'te, požehnání mého Otce, ujměte se království, které je vám připraveno od založení světa. Neboť jsem hladověl a dali jste mi jíst, žíznul jsem, a dali jste mi pít, byl jsem na cestách, a ujali jste se mne, byl jsem nahý, a oblékli jste mě, byl jsem nemocen a navštívili jste mě, byl jsem ve vězení, a přišli jste za mnou. Tu mu ti spravedliví odpovědí: Pane, kdy jsme tě viděli hladového, a nasýtli jsme Tě, nebo žíznivého, a dali jsme ti pít? Kdy jsme tě viděli jako pocestného, a ujali jsme se tě, nebo nahého, a oblékli jsme tě? Kdy jsme tě viděli nemocného nebo ve vězení a přišli jsme za tebou? Král odpoví a řekne jim: Amen, pravím vám, cokoli jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.“ (Mt 25,34-40)

Těm, kteří se netěšili společenskému ani lidskému zájmu, lidem opovrhovaným a obcházeným, těm nejmenším Kristus prostředkuje Boží blízkost a zájem. Naplňuje tak jejich

⁴ Křivohlavý, J.; Kaczmarczyk, S., *Poslední úsek cesty*, Praha, Návrat domů, 1995, s.52

touhu to plném životě v lásce a naději. Přiznává jejich životu hodnotu a důstojnost navzdory jejich postavení či bolestnému stavu. Skrze Krista je dána rovnoprávná existence všech lidí a pomáhá tam, kde je ohrožena. Tato pomoc vychází z Kristova vědomí služebného poslání, neboť *...,nepřišel, aby si nechal sloužit, ale aby sloužil...* (Mt 20,28)

Nyní uvedu další odkazy v Písmu, které souvisejí s pastorační službou.

Jako první uvedu text z Janova evangelia, tedy J 3,1-21. Jedná se o Rozmluvu s Nikodémem. Nikodém jako dobrý znalec Písma přichází za Ježíšem, aby se ho zeptal na nejpodstatnější věci života a smrti. Ježíš ho přijímá, naslouchá mu, vystihne jeho nejhlubší potřebu a vede ho k samému jádru evangelia. Otevírá mu bránu do nového života a staví ho před osobní rozhodnutí.

V Lukášově evangeliu jako pastorační text může posloužit i podobenství o ztracené ovci – L 15,1-10. Zde je zvlášť dobře patrné, jak boží péče o člověka v jeho bídě a hříchu, která se projevila v Ježíšově životě, naráží na nepochopení a odpor židovské synagogy. U postižených však nachází odezvu v pokání a ve víře. Boží péči je možno rozumět jen ve víře, jen když přijmeme zvěst o božím království, které vstoupilo do světa v Ježíši Nazaretském.

Ani Starý zákon však není chudý na texty, které bychom mohli v pastorači použít. Za všechny uvádím například příběh z Druhé královské, tj. 2 Kr 6,8-17. Služebník proroka Elizea vychází ráno před dům a zjišťuje, že jsou obklopeni nepřátelskými vojsky. Poděšený se vrací a sděluje to Elizeovi a ptá se ho, co budou dělat. Elizeus však nepropadne panice. Odpovídá mu, ať se nebojí, protože „.....s námi je jich více než s nimi.“ Modlí se: „Hospodine, otevři mu prosím oči, aby viděl!“ A Hospodin otevřel mládenci oči a on viděl mnoho koní a ohnivých vozů kolem Elizea.

Biblických textů, které se dají uchopit jako pastorační příběh, je mnoho, poukázala jsem jen na některé s tím, že je třeba je číst a promýšlet třeba před tím, než jdeme konat pastorační službu. Je důležité mít naději a vítězství evangelia zvnitřněné tak, abychom je mohli věrohodně a opravdově předávat dál.

Cílem a účelem pastýřské péče je společenství s Pánem Bohem ve víře. Je to osvobození od strachu a obav z odtržení od Pána Boha. Je to také osvobození od zajetí našeho vlastního lidského „já“, návrat k prameni života do společenství s naším Otcem, které je umožněno tím, co Ježíš Kristus vykonal.

V této úvodní kapitole jsem tedy uvedla základní charakteristiky pastorační péče a několik biblických příběhů, které mohou být inspirací pro ozřejvení pastoračních obsahů.

Nyní chci přistoupit k potřebám nemocných a umírajících, do jejichž kontextu pastorační pracovník nejčastěji přichází. V další kapitole pak pojmenuji nástroje a možnosti, jak k těmto potřebám citlivě a smysluplně přistoupit.

3. Spirituální potřeby nemocných a umírajících

Klíčem k tomuto tématu je lidský vztah a vhodný okamžik. Aby pastorační pracovník mohl zachytit spirituální potřeby bližních, musí s nimi vstoupit do užšího a hlubšího vztahu a zachytit eventuální příhodný okamžik. Toto obojí vyžaduje vnímavost a čas. To znamená, že přestože si člověk pověřený pastorační službou musí zachovat určitý nadhled na situaci, není možné se vyvléci z osobního vztahu. Vstupuje k člověku a do jeho hluboké intimity. Nejde jen o letmý pozdrav mezi lůžky nemocných, ale jde o společné sestupování do bolestné propasti beznaděje a snaha uvidět i v této situaci světlo a naději. Pastorační služba není neutrální jen v tom, že je křesťanská, jak jsem uvedla v první kapitole. Není neutrální také v obsahu mezilidského vztahu, když společně dva lidé hledají cestu ven z beznaděje, průvodce i provázený, kdy se v určitém momentu mohou role třeba jen na chvíli prolínat...

3.1 POTŘEBA NAJÍT SMYSL UTRPENÍ

Tato potřeba je asi nejnaléhavější a pro pastoračního pracovníka či duchovního je také nejtěžší na ni reagovat tak, aby to nemocný či umírající přijal a také aby sám pastorační pracovník byl se svou odpovědí spokojen. Hned na úvod chci říct, že na tuto otázku bylo napsáno již mnoho textu, ale stále zde zůstávají místa, kde jsme bezradní...

Jak může Bůh dopustit utrpení lidí? Ptáme se mnozí a často. Odpověď, která může být uspokojivá i pravdivá může být ta, že Bůh stvořil svobodné lidi. Nechtěl stvořit loutky, kterými by mohl manipulovat. Tím, že lidem dal svobodu, sám sebe vystavil jisté bezmoci. Pokud člověk jeho slovu neřekne ano, Bůh násilím do jeho srdce nepronikne a nezmění ho. Hluchotou lidských srdcí vůči Božímu slovu se stává mnoho bolesti, jejímiž strůjci však není

Bůh, ale sami lidé. „ *Bůh nechce utrpení, ale dopouští ho, protože stvořil člověka svobodného! Proto ani nemiluje utrpení, ale miluje toho, kdo trpí.*“⁵

Křesťanským tématem ve vztahu k utrpení bývá také otázka prvotního hříchu, kdy člověka pokoušel Satan a člověk byl slabý.

„Ženě řekl: „Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.“ Adamovi řekl: „Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení. Vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny. V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš.“

(Gen 3,16-19)

Tento text spolu s mnoha dalšími např. Ř 6,23; Lv 26,1-39; Dt 28; Nu 14,11-12 se často používá pro tezi, že nemoc či utrpení je trestem. Je znamením zlořečení a odsouzení za neposlušnost. Tak jednoduché to však není. V případě nemoci či utrpení nejde o nezaměnitelný (příčinný) jednoznačný vztah, že hříšná neposlušnost vede k nemoci vždy a všude. Nemusí tomu tak být ve všech případech a za všech okolností. I do těchto okolností totiž vstupuje Boží milosrdenství, např. Ex 23,25-26 nebo Dt 7,15 – *„Hospodin od tebe odvrátí každou nemoc, nevloží na tebe žádnou ze zlobných chorob egyptských, které jsi poznal, ale uvalí je na všechny, kdo tě nenávidí.“* V Písmu máme příklady, kdy utrpení není důsledkem lidského hříchu, například u Joba či v příběhu krále Izchiáše.

Tímto zamyšlením a biblickými odkazy chci poukázat na to, že pastorační pracovník by neměl být příliš rychle hotov s argumentem nemoc = trest za hřích, nejen kvůli své argumentační okleštěnosti, ale také ve vztahu k nemocnému či umírajícímu člověku, kterému tímto rychlým a jednoduchým výrokiem můžeme více ublížit a cestu k Bohu ztrpčít.

Z praxe vím, že někdy se prostě nepodaří člověku nalézt smysl svého utrpení a umírá nesmířený a nešťastný. Cílem práce pastoračního pracovníka však není najít umírajícímu či trpícímu za každou cenu smysl jeho utrpení. Je pak možná lépe být s člověkem, neopouštět ho, sdílet s ním jeho tíži se slovy či bez nich. Mnohokrát se pak ukáže, že jen věnovaný čas a přítomnost druhého pomáhá unést tíži bolesti v nemoci či umírání.

3.2 POTŘEBA NAJÍT SMYSL ŽIVOTA

⁵ Stoff, G., *Dobré slovo u lůžka nemocných*, Kostelní Vydří, KNA, 1994, s.11

Nemoc i umírání může být vnímáno jako příležitost k zastavení na cestě života. Setkala jsem se mnohokrát s případem, kdy mi nemocní křesťané říkali, že konečně mají čas na soustředěnou modlitbu či prožívání bohoslužby. Nemoc i umírání může být také k hledání smyslu života v širším obraze celého Božího světa. Smysl života znovu hledáme a nacházíme a stejně tak i nemocný či umírající člověk si pokládá otázku, co mu má být skrze jeho nemoc řečeno, či k čemu mu bylo toto období života dáno. K smyslu a nemoci či svému utrpení se dobírá člověk vnitřní cestou, která má mnoho etap. Člověk se také, pokud najde smysl své nemoci, utrpení či umírání smíří se svým osudem.

Tuto cestu popsala zajímavě Elisabeth Kübler-Ross.⁶ Toto období je také dobrou příležitostí k poznání, že nejsem sám, že mě má Bůh rád, že nejsem opuštěn, i když mě třeba nejbližší opustili či se vzdálili. Může to být příležitost k navázání otevřenějšího vztahu k Bohu, k tomu, který je Pánem života i smrti. „*Je to příležitost k prohloubení důvěry toho, který se mnou jde a zaslubuje, že se mnou půjde třeba i „roklí šeré smrti“ (Ž 23,4).“*⁷

3.3 POTŘEBA NADĚJE

⁶ **Fáze umírání podle E.Kübler –Ross**, publ. např. Svatošová, M. 1999. Tyto fáze jsou použitelné a v praxi se pro orientaci používají i v případech smířování se s nemocí.

1.fáze je popření a šok: člověk nechce svému stavu uvěřit. Ostatní mohou pomoci nasloucháním, nabídnutím důvěry, akceptujeme jeho projevy, ale na popírání stavu se neúčastníme

2.fáze je vztek a hněv: člověk se ptá, proč zrovna on, připadá mu to nespravedlivé. Ostatní by měli dovolit odreagování, respektovat jeho názor, projevit úctu i v nemoci, pracovat s rodinou.

3.fáze je smlouvání: nemocný hledá zázračné léčebné přípravky, smlouvá s Bohem, „uplácení Boha“. Blízcí mají být trpěliví, nebrat naději a víru na uzdravení. Někdy jde o projev pocitů viny za nesplněné úkoly- snažit se najít úkol, který splnit může, aby mohl být náhradou za problém původní.

4.fáze deprese a smutek: smutek z utrpené či hrozící ztráty, strach o budoucnost rodiny. Blízcí by měli trpělivě naslouchat, pomoci urovnat vztahy. Hledat řešení pro rodinu, radit se o situacích s pacientem. Nesnažit se smutek přehlušit povzbuzujícími či radostnými zážitky-bylo by to nešetrné narušování pacientova přemítání o jeho stavu a toho, co z něj vyplývá.

5.fáze: smíření: např. už brzy umřu a je to tak správné, či přijetí vážné třeba chronické nemoci. U umírajícího člověka je komunikace spíše neverbální, pohladit, držet za ruku, apod.Soustředění na rodinu, aby smíření nebylo špatně chápáno jako rezignace. U vážně nemocných podpora co nejkvalitnějšího života, vytvoření dobrého rodinného zázemí i okolních podmínek. Podpora sebevědomí.

⁷ Krivohlavý, J., Křesťanská péče o nemocné, Praha, Advent, 1991, s.63

Naděje k životu je stejně nutná jako láska a víra. Posilovat naději v nemocném či umírajícím neznamená jim lhát.. Je dobré, když pacient i rodina sdílí dlouhodobou naději spojenou s léčbou, ošetřováním či prodloužením života. Doufat totiž znamená vidět před sebou možnost a tato možnost je nenahraditelná. Bez naděje nastupuje rezignace a jen strnulé a pasivní čekání na to nejhorší. Je dobré se radovat ze spousty drobných maličností. I když jsou krůčky stále kratší, naděje zůstává. „*Nikdy bychom neměli říci, že situace je beznadějná. Lze popravdě přiznat, že je to vážné nebo těžké. Rozdíl je v tom, že důraz je na tíži, nikoliv na beznaději.*“⁸

Křesťanská naděje je úzce spjata s posledními věcmi člověka. Boží věčnost a Kristovo zmrtvýchvstání, to jsou důrazy křesťanské naděje. A patří k nim také Boží dobrota a láska, která nás neopouští, pokud se jí držíme, protože přece Ježíš žil pro nás. Tuto důvěru si nemůžeme dát sami, je to dar Ducha, který můžeme jen přijmout.

„Jako věřící doufáme, že v setkání s Bohem zakoušíme lásku, kterou potřebujeme, abychom byli celým, plným člověkem; že jsme osvobozeni od povinnosti stále a bez přestání muset podávat nějaký výkon, a v neposlední řadě: že i tělo bude mít účast na slávě zmrtvýchvstalého Pána. Takovou naději si nelze vyrobit, ta je spíše darem.“⁹

V pastorační práci najdeme mnoho biblických textů, které se týkají křesťanské naděje. Uvedu nyní pár biblických příkladů:

„Nechceme vás, bratři, nechat v nevědomosti o údělu těch, kdo zesnuli, abyste se nermoutili jako ti, kteří nemají naději. Věříme-li, že Ježíš zemřel a vstal z mrtvých, pak také víme, že Bůh ty, kdo zemřeli ve víře v Ježíše, přivede spolu s ním k životu... A pak už navždy budeme s Pánem. Těmito slovy se navzájem potěšujte.“ (1Te 4,13-14;17b-18)

„...Pro něho jsem všechno ostatní odepsal a pokládám to za nic, abych získal Krista a nalezen byl v něm nikoli s vlastní spravedlností, která je ze zákona, ale s tou, která je z víry v Krista – spravedlností z Boha založenou na víře, abych poznal jej a moc jeho vzkříšení i účast na jeho utrpení. Beru na sebe podobu jeho smrti, abych tak dosáhl zmrtvýchvstání....“

„...Bratří, já nemám za to, že jsem již u cíle; jen to mohu říci: zapomínaje na to, co je zamnou, upřen k tomu, co je přede mnou, běžím k cíli, abych získal nebeskou cenu, již je Boží povolání v Kristu Ježíši...“

„...My však máme občanství v nebesích, odkud očekáváme Spasitele, Pána Ježíše Krista. On promění tělo naší poniženosti v podobu těla své slávy silou, kterou je mocen všechno si podmanit....“ (Fp 13,8b-11;13-14;20-21)

⁸ Svatošová, M., Hospice a umění doprovázet, Praha, Ecce homo, 1999, s.35

⁹ Abeln, R., Kner, A., Umírání znamená loučení, Kostelní Vydří, KNA, 1993, s.24

Úlohou pastoračního pracovníka tedy je vést nemocného či umírajícího k naději křesťanské. Pokud však nebude kladně přijímána, nechat prostor pro naději jako stále otevřenou možnost.

3.4 POTŘEBA VÍRY

Mnoho nemocných či umírajících ve své bolestné situaci hledá vztah k Bohu, hledá víru, která by jim přinesla vnitřní pokoj a naději do dní budoucích. Ptají se, co je to vlastně víra? Může nám posloužit biblický výrok: „*Věřit Bohu znamená spolehnout se na to, v co doufáme, a být si jist tím, co nevidíme.*“ (Žd 11,1)

Není vždy snadné objasnit hledajícímu člověku obsahy biblické víry a pro větší osvětlení můžeme použít příklady Abrahamova putování do země zaslíbené, Mojžíšovo vyvedení lidu Izraelského z Egypta, Ježíšova pokušení (Mt 4,1-11) či Pavlovo misijní působení apod. Můžeme se pokusit představit křesťanskou víru jako odpověď. Odpověď, která náš celý život naplňuje hlouběji, než jsme jen mohli očekávat a uměli si představit. Křesťanství přichází do našeho života s poselstvím, že tato odpověď, poslední a zcela určující odpověď Boží, přichází k člověku v Pánu Ježíši Kristu. Důležitým aspektem víry je také důvěra. Lidé nemocní, umírající či trpící mnohdy důvěru ztrácejí na mnoha frontách. Přestávají věřit svým lékařům, kteří dávají neúplné odpovědi a otevřenému rozhovoru se vyhýbají, ztrácejí někdy důvěru i ke svým nejbližším, kteří se tváří, že všechno bude dobré, i když nemocný či umírající ví, že prožívá svůj poslední čas a brzy odejde. V těchto chvílích zvláště člověk hledá důvěru, kde se může otevřít a nepředstírat. Důvěru toho, že bez obav mohu vyjádřit svůj strach, obavy i očekávání z toho, co po smrti bude. A Bůh je důvěryhodný. V životě se krok za krokem můžeme přesvědčit, že Bůh své sliby plní, můžeme mu věřit, nevyhýbá se člověku v jeho bolesti a strachu, naslouchá a podpírá každého trpícího. Nemusíme v jeho náručí mrhat svými posledními silami na přetvářku, ale plně se mu otevřít a nalézt v něm pokoj.

3.5 POTŘEBA LÁSKY

Každý člověk potřebuje mít pocit, že je milován, že existuje někdo, komu na něm záleží, v kom může najít podporu a kdo mu jeho cit opětuje. „...*bez lásky, bez setkávání, bez náklonnosti by nebylo lidství. Jen člověk, kterého druzí milují, se může rozvíjet k lidské*

důstojnosti. Člověk pro svůj život potřebuje neustále záblesky světla srovnatelné se záblesky naděje a šťastné okamžiky – tedy lásku. ¹⁰

Pastorační pracovník je v jiné pozici, než nejbližší lidé nemocného či umírajícího. Přesto je láska v tomto vztahu neopomenutelná.

Evangelium říká jasně, co máme dělat a řekla bych, že tento biblický text patří i mezi základní pastorační přístupy. V Matoušově evangeliu čteme:

„Mistře, které přikázání je v zákoně největší?“ On mu řekl: „Miluj Hospodina, Boha svého, celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou myslí.“ To je největší a první přikázání. Druhé je mu podobné: „Miluj svého bližního jako sám sebe.“ Na těchto dvou přikázáních spočívá celý Zákon i Proroci.“ (Mt 22,36-40)

Pravá láska je tedy Bůh, ten, který se k nám sklonil ve svém synu Ježíši Kristu. Ten, který byl ve své velikosti vysmíván, zatracován, křížován. On sám se nevyhnul ničemu z naší lidské bídy a bolesti. Bůh za nás obětoval Toho, kterého vyvolil a miloval. Kristova láska je láska Boží i lidská. A my se mu svým lidstvím můžeme přiblížit. Pastorační pracovník je tím, kdo se takovou lásku snaží prostředkovat, kdo ji nabízí jako lásku hojící. K tomu však, aby bylo možné tuto lásku předávat je nutné základní pravidlo. Průvodce musí mít druhého člověka rád, nemůže říkat něco a cítit v podstatě něco jiného, být uvnitř prázdný či lhostejný. Mít někoho rád znamená zcela konkrétní vidění člověka takového, kterého stvořil Pán Bůh a za kterého se obětoval Ježíš Kristus.

V této části jsem se tedy pokusila zachytit základní spirituální potřeby nemocných a umírajících lidí. Tento výčet není úplný a téma by mohlo samo o sobě obsáhnout jednu práci, ale tato stručná zmínka mi připadá důležitá pro další a stěžejní kapitoly mé bakalářské práce, kterou jsou nástroje pastorační péče.

Tyto potřeby má pastorační pracovník znát právě proto, aby věděl, jak na ně může účinně reagovat a pomoci tak bližnímu se vyrovnat se svou obtížnou situací nemoci či umírání.

3. Nástroje pastorační péče

¹⁰ Abeln, R., Kner, A., Věřím, doufám, miluji, Kostelní Vydří, KNA, 1996, s.51

V této kapitole chci pojednat o čtyřech nástrojích, které považuji v rámci pastorační péče za hlavní a jsou jimi průvodce, rozhovor, modlitba a svátosti.

Rozhodla jsem se, že sem zařadím jako jeden z „nástrojů“ také průvodce či pastoračního pracovníka. Jeho vnitřní výbava, spiritualita a vztah k bližnímu je velmi určující pro to, jak budou tři další uvedené nástroje používány a jakým způsobem budou pro nemocného či umírajícího zdrojem podpory a pomoci. Postavení pastoračního pracovníka má také vliv na to, jakými nástroji může bližnímu sloužit (např. svátosti).

4.1 PRŮVODCE

Z všestranných potřeb nemocných a umírajících vystupuje otázka po tom, kdo by vlastně měl být člověk, který bude provázet či konat pastorační službu. Budu nyní psát o předpokladech jednotlivce, nicméně chci zdůraznit, že pastorační služba či provázení není záležitostí jednoho člověka. Ideální pastorační péče probíhá jako týmová práce, jejímiž členy jsou nejen ostatní zaměstnanci zdravotnického zařízení, pokud není nemocný či umírající v soukromí, ale také rodina, přátelé, členové náboženské obce či farnosti, popřípadě ostatní spolupacienti a v neposlední řadě nemocný či umírající sám. Průvodce si nikdy nemůže nárokovat absolutorium ve svém působení, ale naopak by měl být podporou pro ostatní, kteří se na pastorační péči podílejí.

Jako první důležitá věc při doprovázení vážně nemocných či umírajících je to, do jaké míry je pastorační pracovník sám připraven na situaci, do které vstupuje jako průvodce. „*Mohu druhého doprovázet jen natolik, jak jsem připraven vypořádat se s vlastní smrtí.*“¹¹ Dá se říci, že to platí i v případě nemoci či umírání. Tato podstatná charakteristika se jeví jako velmi obtížná. Je vůbec možné připravit a vypořádat se s faktem vlastní smrti v okamžiku, kdy se nás ještě nedotkla? Jsem přesvědčena o tom, že to možné je, ale jen za předpokladu, že se člověk opravdu niterně snaží proniknout do těchto zákoutí svého bytí otevřeně a bez strachu, který by mu tuto možnost zahlušoval. Je možné nad tématy meditovat, tématicky se zaměřit v rámci duchovní cvičení, apod. Nejsilnějším dotekem bývá nemoc či umírání někoho velmi blízkého či sebe sama, kdy se člověka tato situace bezprostředně týká a začíná si klást otázky. Pokud se této zkušenosti nebráníme, či se jí nesnažíme vytěsnit, může člověku umožnit hlubší vhled do tohoto dění. Přesto však nemoc či umírání je jedinečným prožitkem každého člověka a pastorační pracovník by neměl ani s touto zkušeností generalizovat či docházet k pocitu, že ho již nic nepřekvapí. Tato zkušenost by spíše měla vést k velké pokoře

¹¹ Grün, A., Smrt v životě člověka, Kostelní Vydří, KNA, 1997, s.18

před vlastními omezenými možnostmi a k úctě před tajemstvím smrti či bolesti, na kterém může mít průvodce svou účast.

Průvodce by měl být pravdivý člověk, žijící ve vztahu k Bohu, vědom si svých předností i nedostatků a být lidským v celé šíři tohoto slova. Jen člověk pravdivý k sobě i bližním může být pro nemocného či umírajícího důvěryhodným a akceptovatelným průvodcem. Měl by mít dar trpělivosti a schopnosti naslouchat, neboť bude s nemocným či umírajícím procházet možná cestu radostného uzdravování, nebo také cestu ke smrti v umírání, kdy bude s bližním procházet všemi fázemi tak, jak jsem je výše uvedla, a to je vpravdě velmi obtížné.

Průvodce musí být přátelský a soucitný, nicméně si musí udržovat pomyslnou hranici, kam až může jít, aby nezačal být destruktivním jak pro sebe, tak pro nemocného. Tato hranice je u každého velmi individuální, nicméně je daná tím, že člověk nemůže začít žít příběhem toho, koho provází. Jeho úkol je ho tím příběhem provázet! Pokud bude tato hranice překročena, průvodce nemůže dostát svému poslání a může učinit nešťastným nejen sebe, ale také provázeného.

K důležité výbavě průvodce patří také schopnost empatie, sdílení a stálé korekce svého konání s Boží vůlí. Být si vědom toho, že Kristus je jeho posilou a je součástí jeho služby, tak jak je přislíbeno v evangeliu. „*Neboť kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich.*“ (Mt 18,20) Celé provázení je inspirováno vanutím Ducha a Božího přispění.

Pastorační pracovník by měl být člověkem hluboké víry v Kristovu odpouštějící lásku a tuto zvěst o dobrém Pastýři přinášet nemocnému či umírajícímu, tak jak o něm svědčí Písmo.

„Toto praví Panovník Hospodin: „Hle, já sám vyhledám své ovce a budu o ně pečovat. Tak jako pastýř pečuje o své stádo, když je uprostřed svěřených ovcí, tak budu pečovat o své ovce a vysvobodím je ze všech míst, kam byly rozptýleny v den oblaku a mráкотy. Vyvedu je z národů, shromáždím je ze zemí a přivedu je do jejich země. Budu je pást na izraelských horách, při potocích a na všech sídlištích v zemi. Budu je pást na dobré pastvě; jejich pastviny budou na výšinách izraelských hor. Budou odpočívát na dobrých pastvinách, budou se pást na tučné pastvě na horách izraelských. Sám budu pást své ovce a dám jim odpočívát, je výrok Panovníka Hospodina. Ztracenou ovci vypátrám, zaběhlou přivedu zpět, polámanou ovážu a nemocnou posílím, kdežto tučnou a silnou zahladím. Budu je pást a soudit.“ (Ez 34,11-16)

Je třeba posilovat vědomí, že tím, kdo se v první řadě stará o nemocného či umírajícího je právě ten dobrý Pastýř, o němž nám svědčí Bible.

Průvodce by měl také zvážit své možnosti. Pastorační služba je velmi náročná, a proto by si měl klást otázku, zda je ochoten člověka provázet skutečně po dobu, kde není jasno, zda

dokáže dostát věrnosti a vytrvalosti. Pokud ne, měl by svého úmyslu provázení zanechat. „Ne“ je poctivá odpověď a pokud ji zná hned v počátku, je lepší ji vyslyšet.

Stav nemocných či umírajících se také často mění. Tyto změny mohou být odvislé buď od progredujícího onemocnění či psychického stavu. Myslím, že je dobré a mnohdy i nutné mít znalosti z medicíny či psychologie. Nejde o to, zasahovat odborníkům do práce, nýbrž schopnost různé jevy rozpoznat.

Na závěr této stati chci zdůraznit, že provázení je ve stejné míře dávání i přijímání a to oboustranné. Průvodce i provázený mohou na cestě společně dozrávat a obohacovat se. Ve svém nemocném či umírajícím bližním může průvodce zahlédnout sebe, své umírání a především obraz Krista.

4.2 ROZHOVOR

Rozhovor je první krok v komunikaci s nemocným či umírajícím člověkem. Tento dialog není však neutrální a průvodce by měl mít na paměti vzor, ze kterého si v rozhovoru může brát příklad a s jehož pomocí do rozhovoru s nemocným vstupuje. Myslím toho, kdo za námi přišel v lidském těle, aby nás navštívil, nesl na vlastním těle naše bolesti a lidem byl pomocí. Tím je Pán Ježíš Kristus. Například v Janově evangeliu můžeme číst: *„Když Ježíš spatřil, jak tam leží, a poznal, že je už dlouho nemocen, řekl mu: „Chceš být zdrav?“ (J 5,6)* Ježíš poznal utrpení nemocného, mluvil k němu a pak ho uzdravil. Z mnoha biblických výpovědí vyplývá, že Ježíš Kristus velmi konkrétně hovořil s lidmi. Mluvil se zcela konkrétními lidmi a promlouval do jejich konkrétních situací. Přikláněl se k člověku, ať už byl v jakémkoli postavení či okamžiku svého života. Inspirací v pastorači má být Boží příklon k člověku. Pán Bůh se staví k jedinci kladně a s úctou ho přijímá do své Lásky. Pastorační pracovník poznává svého bližního prostřednictvím vztahu, kontaktu, dialogu ve chvílích, kdy je schopen a ochoten se k člověku přiklonit tak, jak se k nám přiklání Ježíš.

Dle mého názoru je v pastorači také důležité myslet na to, zda člověk ke kterému hovoříme je praktikující křesťan, denně žijící biblickou vírou, či jde o člověka na počátku cesty k Bohu, člověka hledajícího či tápajícího. Nejde mi zde o hodnocení, ale o přístup ke každému tak, aby křesťanská víra byla pro něj posilou a ne zvětšením nejistoty či něčeho horšího.

V prvním případě je vhodné ujistit nemocného či umírajícího o platnosti všech Božích zaslíbení – bez přerušení trvajících Boží pomoci, lásky, odpuštění či zaslíbení života věčného. Můžeme tak člověka povzbudit nebo uklidnit. Příkladem mohou být i tyto verše:

„...Neboj se, já jsem tě vykoupil, povolal jsem tě tvým jménem, jsi můj. Půjdeš-li přes vody, já budu s tebou, půjdeš-li přes řeky, nestrhne tě proud, půjdeš-li ohněm, nespálíš se, plamen tě nepopálí. Neboť já Hospodin jsem tvůj Bůh, Svatý Izraele, tvůj spasitel. Protože jsi v očích svých tak druhý, vzácný, protože jsem si tě zamiloval, dám za tebe mnohé lidi a národy za tvůj život. Neboj se, já budu s tebou. (Iz 43,1b-3a;4-5)

„Hospodin je můj pastýř, nebudu mít nedostatek. Dopřává mi odpočívání na travnatých nivách, vodí mě na klidná místa u vod, naživu mě udržuje, stezkou spravedlnosti mě vede pro své jméno. I když půjdu roklí šeré smrti, nebude se bát ničeho zlého, vždyť se mnou jsi ty. (Ž 23,1-4a)

„Jsem si jist, že ani smrt ani život, ani andělé ani mocnosti, ani přítomnost ani budoucnost, ani žádná moc, ani výšiny ani hlubiny, ani co jiného v celém tvorstvu nedokáže nás odloučit od lásky Boží, která je v Kristu Ježíši, našem Pánu.“ (Ř 8,38-39)

„Kdo má uši, slyš, co Duch praví církvím: Tomu, kdo zvítězí, dám jíst ze stromu života v Božím ráji.“ (Zj 2,7)

V druhém případě, který jsem uváděla, je dobré zaměřit se na sdělení radostné zvěsti evangelia. Zdůraznit, že na světě není člověka, kterého by Bůh neměl rád, potvrdit, že Bůh nás miluje takové, jací jsme a svou láskou může přinést člověku pokoj prostřednictvím odpuštění.

Z biblických veršů můžeme použít například tyto:

„Dobrý je Hospodin k těm, kdo v něho naději složí, k duši, jež se na jeho vůli dotazuje. Je dobré, když člověk potichu čeká na spásu od Hospodina.“ (Pl 3,25-26)

„...Neboj se a neděs! Hospodin Bůh, můj Bůh, bude s tebou. Nenechá tě klesnout a neopustí tě... (1Pa 28,20)

„...Vždyť Bůh řekl: Nikdy tě neopustím a nikdy se tě nezřeknu. Proto smíme říkat s důvěrou: Pán při mně stojí, nebudu se bát. Co mi může udělat člověk?“ (Žd 3,5b-6)

V rozhovoru je důležité nejen to, co vyjadřujeme slovy, nýbrž i to, jak se v rozhovoru projevujeme neverbálně. Neverbální vyjádření také může odhalit mnohem více než slova. Patří sem emoce, mimika, gesta, oční kontakt, přiblížení a mnoho dalšího. Součástí kvalitního rozhovoru je také naslouchání, zrcadlení emocí, povzbuzování, empatie i mlčení. Ale o tom více později.

Základním cílem pastoračního rozhovoru je jistě sblížení a vytvoření vzájemné důvěry účastníků rozhovoru, jen tak může být vytvářen prostor k tomu, aby se nemocný mohl uvolnit

a otevřít stavidla svého nitra s vědomím, že se snažíme porozumět situaci nemocného či umírajícího ve světle víry.

Kvalitně vedený pastorační rozhovor nemůže opomíjet některé další prvky, na nichž uvedené sblížení a možné otevření se člověka závisí.

Rozhovor musí být naplněný bezpodmínečnou úctou k pacientovi. Je to paralela k úctě k životu, potažmo člověku. Bezpodmínečná úcta je nutná i v případě, že pastorační pracovník například s některými projevy pacienta nesouhlasí, nebo i přes to, co třeba o člověku ví. Musí zde být znatelné, že jednání pastoračního pracovníka je nesené v duchu Boží lásky k nám, ke mně jako člověku, přestože o mně ví věci, které nejsou příliš lichotivé a jeho lásku ke mně to neumenšuje.

Podstatná je také naprostá akceptace pacienta, jeho přijetí takového, jaký je. Každému člověku je jeden milejší a druhý méně, nicméně v pastorační službě není toto hodnocení na místě. Tento požadavek také stojí na biblické zvěsti: „...přijímejte jeden druhého, tak jako Kristus k slávě Boží přijal vás.“ (Ř 15,7)

Pastorační rozhovor se neobejde bez naslouchání. Rozhovor není jen to, že někoho slyšíme, neboť slyšení je jen záležitost fyzická. Aby slovo skutečně promluvilo je nutné naslouchat. „*Naslouchání je psychologickou záležitostí. Jde v něm o pochopení a porozumění toho, co slyšíme. Cizím slovem: jde o interpretaci toho, co slyšíme. Interpretovat přitom znamená vykládat, vyložit, vysvětlovat si, tlumočit, považovat to za něco určitějšího atp.*“¹² Umění naslouchat znamená jinak řečeno také vyčíst podstatné věci, či číst mezi řádky. Je potřeba odložit předsudky, aby si pastorační pracovník mohl vytvořit prostor k nezaujatému naslouchání.

Z biblických textů hovoří o umění naslouchat například tento: „*Odpoví-li kdo dřív, než vyslechl, toť pošetilost a hanba pro něj.*“ (Př 18,13)

Další významnou složkou při pastoračním rozhovoru je zrcadlení emocí. Při aktivním naslouchání totiž jde nejen o to sdělit, že chápeme co má náš partner v rozhovoru na mysli, ale zároveň mu rozumíme v tom, co cítí. Naslouchající tak dává najevo, že s ním soucítí, že je cele s ním.

„*Je rozdíl mezi soucítěním a soucitem. Při zrcadlení nejde o soucit. I když jde o navození obdobného emocionálního stavu, přece jen se při zrcadlení doporučuje zachování vlastního „já“, tj. určitého odstupu. Je možno radovat se s radujícími a plakat s plačícími. Je však nemožné umírat s umírajícími, případně páchat sebevraždu s těmi, kteří se o to pokoušejí.*“¹³

¹² Křivohlavý, J., Povědej- naslouchám, Praha, Návrat domů, 1993, s.15

¹³ Křivohlavý, J.1993, s.60

Součástí pastoračního rozhovoru je také povzbuzování nemocného či umírajícího. Povzbuzováním nemyslím laciné pokusy o to vysvětlovat nemocnému či umírajícímu člověku, že to všechno bude dobré..., ale jde o to, aby naslouchající lépe porozuměl, jak se věci mají, uvědomil si co prožívá, ale také začal přemýšlet o tom, co udělá. Jde v podstatě o to, aby průvodce přivedl nemocného či umírajícího k uvědomění si možností, které před ním stojí a vést ho na cestě k rozhodnutí. Zde kladu důraz na „vést“, nedělat rozhodnutí za nemocného či umírajícího, přestože se stává, že je průvodce do této role posouván nemocným. Jde o to, udržet cestu provázení a nezasahovat do osobních rozhodnutí druhého.

4.3 MODLITBA

Modlitba má zcela nezastupitelné místo v pastorační péči a křesťanském životě vůbec. Je to nejen chvíle pro duchovní zotavení, ale celkové posílení a zmocnění k životu. I v případě modlitby otevíráme Písmo, kde můžeme nalézt mnoho biblických slov k zamyšlení. Nejen v knize Žalmů (zejména 23,37,46,84,86,91,121,138,143,145 a další) modlitbě Otče náš (Mt 6,5-15), ale v mnohých knihách Starého i Nového zákona. Uvedu jen několik příkladů:

„Má duše v noci po Tobě touží, můj duch ve mně za úsvitu tebe hledá.“ (Iz 26,9)

„A tak vám pravím: Proste, a bude vám dáno; hledejte, a naleznete; tlučte a bude vám otevřeno. Neboť každý, kdo prosí, dostává, a kdo hledá, nalézá, a kdo tluče, tomu bude otevřeno.“ (Lk 11,9-10)

„Modlitba víry zachrání nemocného, Pán jej pozdvihne, a dopustil-li se hříchů, bude mu odpuštěno. Vyznávejte hříchy jeden druhému a modlete se jeden za druhého, abyste byli uzdraveni. Velkou moc má vroucí modlitba spravedlivého.“ (Jk 5,15-16)

„Toto píšu vám, kteří věříte ve jméno Syna Božího, abyste věděli, že máte věčný život. Máme v něho pevnou důvěru, že nás slyší, kdykoliv o něco žádáme, pak také víme, že to, co máme, jsme dostali od něho.“ (1J 5,14)

Modlitba nemocného člověka nebývá opakováním naučených formulí. V modlitbě je bolest, pláč, vztek, výkřiky, touha po naději i pokoji. Je v ní i jakési pření se s Bohem či výčitky směrem k Němu. Člověk v ní vyjadřuje své pochybnosti či někdy používá expresivní výrazy. To vše patří k modlitbě nemocného člověka a není žádoucí, jakékoli takového projevy potlačovat. Ať už se člověk modlí jakkoli, je to stále intenzivní volání k Bohu. Nemocný někdy používá výrazové prostředky, které nemusí být každému po chuti. Nicméně důležité je, že adresátem modlitby je Bůh a tomu se můžeme cele otevřít. Nemocný má být podporován

v možnosti své vlastní modlitby, kdy vyjadřuje svou slabost, nevěru či obavy. Už samo vyslovení těchto věcí má obrovský přínos v možné úlevě a osvobození.

*„V Bohu nacházíme adresáta otázek, které není možno položit žádnému člověku. On je svědkem a účastníkem okamžiků, zážitků a myšlenek, které s námi nemůže sdílet žádný člověk – ani ten nejbližší.“*¹⁴ Rozhovor s Bohem nám dává naprostou svobodu. A je možné říci, že i nemoc a utrpení učí člověka modlitbě. Občas je možné slyšet z úst lidí, že se neumí modlit a umění modlit se si představují jako dostatečnou znalost nazpaměť naučených textů. V nemoci či umírání však člověk promlouvá s Bohem, aniž by přemýšlel o naučených textech, či si otázku po tom, jak se modlit kladl. Slova či myšlenky přicházejí přirozeně a dávají možnost individuálnímu vyjádření sebe sama. Praxe pastýřů ukazuje, že modlitba umí člověka vyvést z prázdnoty beznaděje a neštěstí. Mnoha lidem pomohla svůj stav přijmout, nést bolesti či se připravovat v pokoji na odchod či jim dodala sílu ještě bojovat o zdraví, které bylo ještě možné znovu nabýt.

Při pastoračních rozhovorech či návštěvách se stává, že pacient přichází s prosbou společné modlitby. Je možné se zeptat i pacienta, zda by si společnou modlitbu přál. Z praxe pak vyplývají některé závěry, jak by měla společná modlitba vypadat. Nyní uvedu některé základní záchytné body.

V první části modlitby s nemocným člověkem by měl průvodce navázat na to, co jsme se dověděli z předchozího rozhovoru s pacientem. Jde v podstatě o předložení Pánu v modlitbě všechno to, co nemocného trápí. Je možné vyjádřit prosbu za pomoc o provedení nemocného těžkým úsekem života či mu předložit i konkrétní trápení, které pacienta sužují. Jde o to reagovat na konkrétní potřeby nemocného, uvést prosby tak, jak své trápení vidí pacient a co je v jeho stavu pro něho nejhůře žitelné.

U některých pacientů je to pomocí i v tom, že se verbalizují věci, které oni sami neměli odvahu vyjádřit. Vysloví se a položí do Božího náručí. Někdy je to první krok k tomu, aby tyto obavy či prosby byl pacient schopen vyjadřovat otevřeně sám. Průvodce prosí o posílení či připomíná slova zaslíbení o vyslyšení proseb. Jsou zde důležité dva momenty. Jednak ujasnění si toho, co je pro nemocného či umírajícího nejpalcivější a uvědomění si, že Bůh může a chce pomoci vyrovnat se s těmito skutečnostmi a zvládnout je.

V další části modlitby s nemocným má zaznít prosba o naplnění Boží láskou. Někdy se stává, že člověk po všem utrpení již nevěří, že i on je ten, koho má Bůh rád. V takových případech je dobrá přímluvná modlitba průvodce za to, aby nemocný poznal, že Boží láska se

¹⁴ Křivohlavý, 1991, s.51

týká i jeho, i přes hřích, slabost, pochyby či malověrnost. Není špatné užít v modlitbě jméno nemocného, aby bylo zřejmé, že boží zaslíbení se týká i jeho samotného – osobně. Je na místě také zdůraznit otcovský vztah Boha k člověku, např. „...i v poušti, kde jsi viděl, jak tě Hospodin, tvůj Bůh, nesl, jako nosí muž svého syna, po celé cestě, kterou jste prošli, až jste došli k tomu místu.“ (Dt 1,31)

Téměř každý člověk, který stojí před otázkou svého možného odchodu, se modlí za uzdravení. Je to přirozené. Vždyť náš Pán je Bohem živých. „On přece není Bohem mrtvých, nýbrž živých, neboť před ním jsou všichni živi.“ (Lk 20,38). Nebeský Otec zná touhu našeho srdce, Písmo však hovoří ještě o jedné – vyšší vůli než lidské. „...Otče můj, není-li možné, aby mne ten kalich minul, a musím-li jej pít, staň se tvá vůle.“ (Mt 26,42) Tento moment je pro člověka trpícího či umírajícího velmi obtížně přijatelný, mnohdy bez ohledu na to, zda je či není člověk křesťanem. Vyřknout s Kristem tato slova však neznamená jen je vyslovit, ale také si je zvnitřnit a přijmout. V modlitbě je třeba prosit o to, aby nemocný tato slova přijal, neboť je to cesta k sejmutí břemene, které nemocný často nese sám, což není dlouhodobě únosné.

Je tedy několik klíčových témat za co se modlit s nemocným či trpícím. Patří sem modlitba za porozumění Boží vůli, za sílu víry, za všechny, kdo o nemocného pečují, za nemocné a trpící, za konkrétního člověka, u kterého je konána pastorační služba, za příhodné Boží slovo do dané situace, za ty, kteří jsou ve své situaci osamělí, za úspěch očekávaného lékařského zákroku, za ty, kteří končí svůj pozemský život, i za rodinu a blízké nemocného.

Příkladem konkrétních modliteb nám mohou být tyto texty z Písma a to například modlitba v Getsemane (Lk 22,39-46), Uzdravení setníkovy otroka (Lk 7,1-10), Vzkříšení dcery Jairovy (Lk 8,40-56,), Jonášova modlitba (Jon 2,1-11), žalmy či blahoslavenství (Mt 5,1-12), apod.

Trpící lidé se také mnohdy ptají, co tedy bude po smrti. Zde k člověku promlouvá Bible svým specifickým způsobem a pastýř spolu s nemocným se mohou účastnit společenství s Bohem v textech, které k tomuto tématu promlouvají.

„...Co oko nevidělo a ucho neslyšelo, co ani člověku na mysl nepřišlo, připravil Bůh těm, kdo ho milují.“ (1 Kor2,9)

„Vaše srdce ať se nechvěje úzkostí! Věřte v Boha, věřte i ve mne. V domě mého Otce je mnoho příbytků; kdyby tomu tak nebylo, řekl bych vám to. Jdu, abych vám připravil místo. A odejdu-li, abych vám připravil místo, opět přijdu a vezmu vás k sobě, abyste i vy byli, kde jsem já.“ (Jl 4,1-3)

„Máme-li naději v Kristu jen pro tento život, jsme nejubožejší ze všech lidí! Avšak Kristus byl vzkříšen jako první z těch, kdo zesnuli. A jako vešla do světa smrt skrze člověka, tak i zmrtvýchvstání: jako v Adamovi všichni umírají, tak v Kristu všichni dojdou života.“ (1 Kor,15-19-22)

Nelze však jít do úplných detailů, to co bude po smrti je nám dáno v biblických textech, které neuvádějí přesné konkrétnosti, po kterých lidé tak často touží. Pastýř by měl vést trpícího k tomu, aby přes přemýšlení nad jednotlivostmi nezapomněl na radostnou zvěst evangelia a také k důvěře, že Pán Bůh zaslíbil, nejen že bude s námi na každém kroku, ale i to, že nás vezme do svého království.

Některým lidem je bližší modlitba prostřednictvím písně či text z knihy nějakého křesťanského autora.

Modlitba má tedy nejrůznější množství forem a možností. Hlavním motivem pastýře při společné modlitbě by mělo být to, aby byla zdrojem a nacházením úlevy a pokoje prostřednictvím Božího milosrdenství a lásky.

4.4 SVÁTOSTI

Průvodce, ať už duchovní či laik, se stává často svědkem i pomocníkem na duchovní cestě nemocného či umírajícího. Ke křesťanské pastorační službě patří neodmyslitelně také služba svátostmi, které může poskytnout duchovní jednotlivých církví, v některých případech i laik. Vzhledem k tomu, že patřím k Církvi československé husitské, budu o svátostech hovořit z pohledu své církve.

„Podle nauky CČSH je svátost jednání, jímž se obecnství věřících v Duchu svatém činně podílí na milosti Božího slova přítomného skrze slyšené svědectví Písma svatého a svátostné úkony. Význam svátosti spočívá

*v tom, že Boží slovo, které je v kázání hlášáno a vykládáno, je ve svátosti věřícími činně, více smysly a veřejně přijímáno a spojuje je v uvědomělé obecnství v Ježíši Kristu.*¹⁵

Svátosti jsou pro nemocného či umírajícího znamením spásy, možností setkat se osobně s Kristovou odpouštějící láskou a uzdravující mocí. Nemocný či umírající člověk se ocitá ve své bolestné situaci mnohdy ve velké duchovní nouzi a církev mu skrze svátosti sděluje, že se na Boha může spolehnout. Bůh přece vzkřísil z mrtvých svého Syna a nenechá ani Tebe propadnout smrti. Církev je přichystána posloužit svátostmi ve všech situacích, které jsou pro člověka naléhavé. Svátosti jsou k dispozici jako dar trpícímu člověku a je velmi důležité dobře odhadnout chvíli, kdy tento dar průvodce trpícímu nabídne. Je dobré, když nemocný či umírající je schopen tyto potřeby vyslovit přímo. Není to však jednoduché a tak průvodce často čeká na vhodnou chvíli. V tomto okamžiku je nejdůležitější průvodcova trpělivost a schopnost se vcítit do nemocného. Často se například stává, že svátost útěchy nemocný vnímá jako tzv. „poslední pomazání“, a pokud by tuto svátost nabídl průvodce třeba hned při prvním setkání velmi úzkostnému člověku, tak by to nebylo šťastné řešení a ve službě i vztahu k nemocnému by se mohla vytvořit nezacelitelná trhlinka. Pro pastýře, který přináší svátosti je důležité vědět, v jakém duchovním rozpoložení se konkrétní člověk nachází a z toho by měla vycházet a vyvíjet se jeho služba.

A. Slabý uvádí se své knize *Pastorální medicína a zdravotní etika* čtyři typy metafyzických postojů¹⁶, které popsali znalci duchovního života a připisují je věřícím v těžkém utrpení. I toto zamyšlení může být inspirací pro průvodce v nemoci a umírání.

¹⁵ Agenda CČSH, Praha, Blahoslav, 2006, s.9

¹⁶ 1. postoj – „pro Deo“ je obhajoba Boha, teodicea. Trpící přijímá svou situaci jako jakýsi „výchovní prostředek“, které v duchu starozákonního smýšlení má člověka očistit. Z hlediska pastoračního je důležité, že trpící hledá důvod pro své utrpení a nalézá ho ve své vině. V Bohu vidí jen spravedlivého soudce, nikoliv Lásku.

2. postoj- „contra Deum“ – zde je Bůh obviňován, že takové zlo dopouští. Trpící se zde může obracet v agresi proti všem. Tento postoj ovlivňují zklamané naděje, které si člověk vytvořil v mylném, většinou příliš dětinském obrazu Boha. Tato situace je pro pastorační velmi obtížná, neboť člověk si občas uvědomí, že jeho pohled na Boha není správný, ale nemá sílu ho změnit. Důležitý je pro něj pocit bezpečí duchovního průvodce a ubezpečení, že i tak nemocného Bůh miluje.

3. postoj- „ad Deum“ se trpící obrací přímo na Boha a naléhavě ho prosí o pomoc. Je to osvobozující postoj vzhledem k prvním dvěma, neboť nemocný se otvírá dialogu s Bohem, při zachování úcty k Němu. Postoj ještě není trvalý, dochází k němu spíše mimořádně a je důležitá podpora průvodce.

4. postoj – „cum Deo“ je vyjádření překonat spolu s Bohem svoje utrpení. Jde o radikální změnu postoje v pohledu na utrpení, které Kristus nespojoval ve svém učení s lidskou vinou, ale uzdravoval nemocné bez ohledu na jejich provinění či zásluhy. Bůh nevyžaduje od člověka, aby nemoc a utrpení pasivně přijímal. Tento postoj znamená důvěru v Boha i snahu zachovat si lidskou důstojnost i v mezní situaci. Tento postoj by měl být jakýmsi vrcholem, ke kterému trpící člověk ve své nemoci či umírání spolu s průvodce dochází.

S nabídkou svátostí k nemocnému či umírajícímu může přicházet duchovní i laik. Církev československá husitská vysluhuje sedm svátostí – křest, biřmování, pokání, večeři Páně, manželství, útěchu nemocných a svěcení kněžstva.

Pastorační praxe je taková, že nejčastěji se v nemoci či umírání vysluhuje svátost útěchy nemocných, svátost křtu, svátost pokání a svátost Večeře Páně. U těchto se krátce zastavím.

Svátost útěchy nemocných může dle řádů CČSH vysluhovat biskup, kněz a jáhen.

Biblickým základem pro současnou praxi je text z Jk 5,14n :

„Je někdo z vás nemocen? Ať zavolá starší církve,ti ať se nad ním modlí a potírají ho olejem ve jménu Páně. Modlitba víry zachrání nemocného, Pán jej pozdvihne, a dopustil-li se hříchů, bude mu odpuštěno. Vyznávejte hříchy jeden druhému a modlete se jeden za druhého, abyste byli uzdraveni. Velkou moc má vroucí modlitba spravedlivého. Bratři moji, zbloudil-li kdo od pravdy a druhý ho přivede nazpět, vězte, že ten, kdo odvrátí hříšníka od bludné cesty, zachrání jeho duši od smrti a přikryje množství hříchů.“ (Jk 5,14-16;19-20)

K této svátosti Agenda CČSH uvádí dvojí formulář a to svátost útěchy nemocných a duchovní posilu umírajícího. Základními prvky obřadu jsou čtení z Písma, modlitba a fyzické znamenání křížem. Čtení z Písma a promluva jsou obsahově vázány na situaci nemocných či jejich příbuzných a přátel. Ústředním prvkem obřadu je žehnající modlitba, kterou se modlí ten, kdo vede pobožnost. Je podepřena prvky neverbální komunikace. V naší církvi je praktikována forma žehnání nemocným, kdy není užíván olej. Základní neverbální liturgický úkon spočívá ve znamenání nemocného křížem. K této svátosti se připojuje svátost pokání a večeře Páně. Je to svátost, která je pro nemocného poselstvím radosti, že totiž Kristus se chce s námi setkat i v našem utrpení.

Svátost křtu vysluhuje kněz, biskup, jáhen a v případě krajní nouze může svátost vykonat kterýkoli pokřtěný věřící. Podmínkou je, že musí být vyslovena touha po křtu. U dětí je vyjádřena rodičem nebo jiným blízkým příbuzným, dospělý tuto touhu musí vyznat sám. Biblickou zvěstí, na které svátost stojí, je tento evangelijní text.

„Ježíš přistoupil a řekl jim: „Je mi dána veškerá moc na nebi i na zemi. Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal. A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.“ (Mt 28,18-20)

Křest je svátost první duchovní obrody, v níž Duch svatý přivtěluje křtěnce k Boží církvi a osvojuje mu milost Kristova křtu, kříže a vzkříšení. Křest je neopakovatelný a k podstatě křtu spolu s litím vody na temeno hlavy patří trojiční formule: „Křtím tě ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého. Součástí této svátosti je doprovázení křtěnce modlitbami, zvěstování Božího slova, u dospělého člověka ke křtu patří pokání a také vyznání víry. V Agendách CČSH bylo zachováno také symbolické jednání se svíci jako symbolem světla – dle „*Probud' se, kdo spíš, vstaň z mrtvých a zazáří ti Kristus.*“ (Ef 5,14b); „*On praví: Já jsem světlo světa, kdo mne následuje, nebude chodit ve tmě, ale bude mít světlo života.*“ (J 8,12). V závěru obřadu je přijetí do církve a společenství večeře Páně. Nemocný či umírající člověk často nachází v Bohu poslední naději a možnost nebýt opuštěný, přivtělení do rodiny božích dětí může dát nemocnému či umírajícímu člověku, který je osamělý, pocit „rodiny“ a bezpečí.

Svátost pokání je v CČSH chápána jako cesta k setkání se spásnou blízkostí odpouštějícího Boha v Ježíši Kristu. Může se odehrávat při liturgii, v osobní zpovědi či v samostatném shromáždění. V případě nemocných či umírajících jde nejčastěji o rozhovor s duchovním, kdy se může nemocný či umírající vyznat ze všeho, co ho tíží a co chce otevřeně přiznat sobě a říci Bohu. Jde o vyznání vin pod Božím slovem, v lítosti nad hříchy a jejich doznání, smíření s Bohem i bližními a touze po novém životě v Kristu. Po doznání vin zaznívá z úst duchovního rozhřešení. Rozhřešení není výrazem panství kněze nad duší druhého člověka, ale jde o zvěstování Božího odpuštění, které je svrchovaně Jeho záležitostí. Nemocný či umírající se nachází v krizové a mezní situaci a zpověď mu může přinést osvobození a úlevu. Nemocní tak často hovoří o sejmutí těžkého břemene, které jim skrze tuto svátost Boží odpuštění dává.

Svátost Večeře Páně je v CČSH chápána jako svátostný hod lásky, v němž je se svou obcí neviditelně přítomen její ukřižovaný, vzkříšený a oslavený Pán, aby ji slovem Písma svatého spravoval, posvěcoval svým Duchem a sjednocoval láskou. V otázce přítomnosti Krista v liturgii věříme, že Ježíš Kristus je při liturgii přítomen v moci Ducha svatého těm, kdo jej s vírou přijímají.

Biblický základ pro tuto svátost nacházíme v evangeliích. „*Když jedli, vzal Ježíš chléb, požehnal, lámal a dával učedníkům se slovy: „Vezměte, jezte, toto je mé tělo.“ Pak vzal kalich, vzdal díky a podal jim ho se slovy: „Pijte z něho všichni Neboť toto jest má krev, která zpečetuje smlouvu a prolévá se za mnohé na odpuštění hříchů.“ Mt 26 26-29; srov. Mk 14,22-25; L 22,14-20. I tato svátost má být a je nemocnému či umírajícímu člověku posilou a*

chvílí, kdy je Kristus bezprostředně s ním. Je trpícím útěchou a příslibem přítomnosti Průvodce, který je jediný a nenahraditelný.

Na závěr slova Michaela Marsche, která mě zaujala a myslím, že shrnují dobře hlavní obsah celé této kapitoly.

„Svátosti jsou viditelným znamením neviditelného uzdravení... Slavit svátosti znamená setkávat se velmi lidským způsobem s naším Bohem a s jeho láskou. Svátosti by měly být prožívány jako osobní setkání s Kristem, aby z nich mohlo vycházet uzdravení...“¹⁷

5. PASTORAČNÍ SITUACE U NÁS A NÁVRH NOVÝCH PASTORAČNÍCH MOŽNOSTÍ

Pastorační péče v nemoci a umírání nemá v současné době v naší zemi žádnou ucelenou koncepci a patrně je to jedním z důvodů proč strádá, v lepším případě není tak rozšířená, jak by bylo třeba, to však neznamená, že zcela chybí nebo nefunguje.

Instituce nemocničních duchovních, jak je zavedena v praxi v západní Evropě, neexistuje. Do našich sociálních či zdravotních zařízení, kde jsou mnohdy umístěni nemocní či umírající lidé, dochází řada farářů či kněží z nejrůznějších konfesí. Nejčastěji jsou to duchovní, kteří navštěvují členy svých sborů či farností. Jejich práce je zatím poměrně nenápadná, někdy ze strany instituce nepříliš vítaná, ale přesto tolik důležitá a nenahraditelná. Samozřejmě pro nemocné, kteří o tuto péči žádají, ale také pro ostatní, kteří vidí, že křesťanská služba není uzavřena jen mezi zdmi kostelů a vlastních společenství, ale je službou pro každého člověka, schopná se otevřít, vyjít ven, a být s lidmi v situacích, kterým je obvyklé se spíše vyhýbat a zakrývat před nimi oči.

Existuje mnoho důvodů, proč tomu tak není a některé z nich nyní uvedu.

V naší zemi chybí tradice duchovenské služby v nemocnicích mimo jiné i zásluhou totalitního režimu. Nicméně nelze mnoho let po sametové revoluci svádět vše na minulost. Potíž je v tom, že stále není samozřejmé pro duchovní ani laické křesťany působit mimo církvev. Jednak je to složitější, neboť je potřeba překonávat mnoho překážek, jako například

¹⁷ Marsch, M., Uzdravování skrze svátosti, Praha, Portál, 1992, s.7

odmítnutí či nezájem, ale také je člověk vystavován rozhovorům a otázkám, které nejsou mnohdy jasné ani jemu samému či těžko hledá způsob komunikace a slovník, kterým by mohl „věci evangelia“ přiblížit tak, aby byly pochopeny a poslouchány. Prostě hovořit jazykem adresáta. Druhou skutečností, o které se domnívám, že je důležitou v této oblasti, je, že většinou zdravotníků je tato služba vnímána jen jako doplněk. Není vnímána jako rovnocenná partnerská součást péče o člověka a je jí tak upíráno místo v komplexní péči, které má.

Dalším problémem je fakt, že u nás neexistuje systém vzdělávání v pastoračních situacích pro duchovní a teologické fakulty své absolventy do pastorační praxe dostatečně nepřipravují. Existují na těchto fakultách obory, které se zabývají sociální prací či psychologii, nicméně stále je to obor částečně odlišný od pastorační péče. Absolventi teologie, kteří mají ještě nějaké psychosociální vzdělání či zkušenost využívají svých znalostí či praxe, nicméně absolventi jednooborové teologie, kteří následně pracují ve sborech či farnostech jako duchovní, mají jen velmi omezené vzdělání k tomu, aby mohli pastarovat lidi v nejrůznějších mezních situacích. A právě v těch se lidé na duchovní obracejí nejčastěji. Při pastorační péči v nemoci a umírání se průvodce setkává se strachem, bolestí, bezmocí a beznadějí nemocných i jejich rodin a přátel. Proto je třeba, aby člověk nejprve pracoval se svými strachy, úzkostmi, obavami a bolestmi, než přistoupí k trpícímu, který je těchto emocí plný. Proto by se měl duchovní dobře orientovat ve svém vlastním světě, než začne sestupovat k hlubinám druhého. K tomuto je potřeba vedení, a to je také jedna z výzev, kam se má vzdělání budoucích duchovních také ubírat.

Jako třetí důvod, který chci uvést, je nedostatečná aktivita Církve na tomto poli. K této službě nachází cestu jen málo farářů a není ani promyšlená koncepce, jak tuto službu dobře vykonávat. Lidé, kteří by se chtěli této službě věnovat, nemají možnost mít fundované supervizory či vedení, které by absolvovalo speciální výcvik. Individuální péče v domácnostech i věřících ze sborů či farností funguje a její výhodou je, že jsou mnohdy vytvořeny letité osobní vztahy a nemocný i farář se dobře znají. Naopak trpící člověk, který je v zařízení, se nachází v nestandardní situaci a přichází za ním člověk, se kterým se navzájem neznají. Pro pastoračního pracovníka je tato situace jiná, než práce ve sboru či farnosti a musí se tak přizpůsobovat neznámému člověku, nestandardním podmínkám a ne zcela obvyklým prostředím.

Někdy Církev či její většina, nechce vzít na vědomí, jak věci jsou, tzn., že v komplexní pastorační službě jsou rezervy, a tak se pohybuje mezi sliby, alibismem či nekonečným odvoláváním se na minulost.

Praxe tedy volá po rozšíření pastorační péče v nemoci a umírání a kromě toho, že si křesťané budou vědomi toho, co se jim v tomto ohledu tak úplně nedaří, je třeba hledat cesty, jak tuto službu rozšiřovat a zkvalitnit.

Uvedu několik momentů, které by dle mého názoru mohly přispět k rozvoji pastorační služby trpícím lidem.

Je třeba usilovat o vzdělání, a to jak farářů, tak laiků. Důležitá je také informovanost zdravotnických zařízení o smyslu a možnostech pastorační služby. Při vytváření koncepce služby i vzdělávání by bylo dobré, aby se na přípravách či projektech podílely církve v rámci ekumeny, neboť pastorační péče je jistě jedno z témat, které je aktuální napříč celou Církví. V nemocnici je farář z jedné konfese služebníkem pro všechny. Důležité je, aby znal potřeby lidí z jiných denominací i nekřesťanů. Úzká profilace pastoračního pracovníka nemůže nikdy naplnit hloubku a široké požadavky této služby.

Dobrá pastorační péče se neobejde bez vzdělaných laiků a to jak výchovou k evangelizaci srozumitelné většině naší populace, která nerozumí teologickým pojmům, tak vedením ke konkrétní službě v konkrétní obci vůči konkrétním lidem.

Pastorační službu je nutné vnímat i z hlediska mezioborového. Hlavní je zvěst evangelia a vedení v životě a naději s Bohem. Mezi trpícími a umírajícími nám v jejich pochopení pomůže také znalost toho, co prožívají. Nebude na škodu, pokud se pastorační pracovník dozví něco například o nemoci, kterou člověk trpí, co je od ní možné očekávat, apod. Nejde o zasahování do práce lékařů, ale o možnost přiblížit se, pochopit člověka v situaci a bolesti, která se mu děje.

„S těmito údaji často mohou souviset naděje i obavy nemocného: jak dlouho bude mimo rodinu, kdy a jestli vůbec bude moci nastoupit do práce, jak se změní jeho život po návratu z nemocnice, atd. Duchovní pak může snáze pochopit situaci nemocného a lépe se soustředit na péči o něj.“¹⁸

V Mt 28,19-20 Ježíš říká učedníkům: *„Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všecko, co jsem vám přikázal. A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.“*

„Je to pohyb a ne setrvání, je to pohyb s Ježíšem, je to činnost ve prospěch lidí, nikoliv jen sebezáchovná aktivita církve a také ne provozování obecné, byť ušlechtilé humanity, natož získávání mocenských pozic ve světě.“¹⁹ Z těchto slov i praxe je patrné, že pastorační péče je

¹⁸ Horáková, G., in Homo Homini Pastor-Rozpravy, 2003, s.23

¹⁹ Opatrný, A., Pastorační situace u nás: analýzy a výhledy, Kostelní Vydří, KNA, 1996, s.100

dynamická, nelze se zde spoléhat na zaběhlé formy, které fungují stejně a u každého. Vzhledem k tomu, že pastýř pracuje s člověkem, který je každý sám o sobě jedinečnou bytostí, musí neustále hledat nové formy a způsoby, jak se přiblížit k člověku tak, aby byl pro něj pomocí a nositelem radostné zvěsti a ne nutným zlem či obtížnou agitkou. Pastorační péči můžeme vnímat také jako snahu pomoci tomu, kdo svět vidí jen svými vlastníma očima, aby ho viděl v Božím světle. A právě tato změna vidění může být novým zdrojem naděje a naplněním cíle pastorační služby v situaci, která se jeví jako nezvratitelně temná.

6. ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem zpracovávala téma pastorační péče v nemoci a umírání. V jednotlivých kapitolách jsem vyložila základní definice a biblická východiska, zpracovala spirituální potřeby, nástroje pastorační péče a zhodnotila současnou situaci pastorační péče s tím, že jsem se pokusila navrhnout možnosti, kterými by se mohla pastorační péče zabývat ke svému většímu naplnění.

Pastorační péče v nemoci a umírání je téma velmi široké a jsem si vědoma toho, že jednotlivé kapitoly nejsou dopodrobna rozebrány. Každá z nich, a to se týká i podkapitol, by vystačila na samostatnou práci. Nicméně jsem se záměrně zaměřila na celé spektrum otázek, kterými se pastorační péče zabývá a to z toho důvodu, že jsem tuto práci zpracovávala s ohledem na konkrétní praxi s nemocnými a umírajícími, kde se pastorační pracovník nemůže zabývat jen jedním aspektem pastorační péče, nýbrž je potřeba být seznámen se všemi záležitostmi a ještě více, které jsou uvedeny v mé bakalářské práci. Pokusila jsem se vystihnout opravdu to podstatné a myslím, že se mi tento záměr zdařil. Vycházela jsem zejména ze setkání a rozhovorů s lidmi, kteří se pastorační péči věnují a jaké otázky řeší.

Podklady pro svou práci jsem čerpala nejen z literatury, ale i vlastních zkušeností s nemocnými i pastoračními pracovníky. Pokusila jsem se pro svou vlastní práci zpracovat témata, se kterými se pastýř v těchto situacích denně setkává a musí je řešit. Díky této práci jsem se musela více zamýšlet nad věcmi, které jsem neměla dříve promyšlené tak, jak bych chtěla. Ukázaly se nové otázky i možnosti, jak se v pastorační službě rozvíjet.

Cílem mé bakalářské práce bylo vyjádřit, jakým způsobem tuto službu konat, aby byla přínosná a zůstala službou křesťanskou. Pokud se mi nepodařilo rozsahem práce uchopit obsáhlost jednotlivých témat, věřím, že práce přesto může přinést inspirující poznatky pro pastýřskou službu či vlastní rozvoj a vzdělávání.

Seznam použité literatury:

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: Český ekumenický překlad, 8.vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2001. 1814 s., ISBN 80-85810-29-8

ABELN, Reinhard; KNER Anton. Umírání znamená loučení. 1.vyd.
Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1993. 43 s. ISBN 80-85527-35-9

ABELN, Reinhard; KNER, Anton. Věřím, doufám, miluji. 1.vyd.v KN.
Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996. 70 s. ISBN 80-7192-166-1

KŘIVOHLAVÝ, Jaro; KACZMARCZYK, Stanislav. Poslední úsek cesty. 1.vyd. Praha :
Návrat domů, 1995. 93 s. ISBN 80-85495-18-X

GRÜN, Anselm. Smrt v životě člověka. 1.vyd. v KN. Kostelní Vydří : Karmelitánské
nakladatelství, 1997. 71 s. ISBN 80-7192-221-8

HORÁKOVÁ, Gabriela. Pastorační péče v nemocnici. In TRUSINA, Tomáš, BRODSKÝ, Š
(ed.). Homo homini pastor : rozpravy. Benešov : EMAN, 2003, 66 s.
ISBN 80-86211-28-2

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Povídej- naslouchám. 1.vyd. Praha : Návrat domů, 1993,
105 s. ISBN 80-85495-18-X

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Křesťanská péče o nemocné. Praha : Advent, 1991, 123 s.

MARSCH, Michael. Uzdravování skrze svátosti. Praha : Portál, 1992.

OPATRNÝ, Aleš. Malá příručka pastorační péče o nemocné. Praha : Pastorační středisko,
1995.

OPATRNÝ, Aleš. Pastorační situace u nás : analýzy a výhledy. 1.vyd. v KN. Kostelní Vydří :
Karmelitánské nakladatelství, 1996. 102 s. ISBN 80-7192-092-4

SMOLÍK, Josef. Pastýřská péče. 1.vyd. Praha : Kalich, 1991. 264 s.
ISBN 80-7017-276-2

STOFF, Georg. Dobré slovo u lůžka nemocných. 1.vyd. v KN. Kostelní Vydří :
Karmelitánské nakladatelství, 1994. 99 s. ISBN 80-85527-54-5

SVATOŠOVÁ, Marie. Hospice a umění doprovázet. 4.vyd. Praha : ECCE HOMO,
1999, 144 s. ISBN 978-80-902049-2-9

ŠPAK, Josef; SALAJKA, Milan, et al. Agenda : Obřadní příručka Církve československé husitské. Praha : Blahoslav, 2006. 123 s. ISBN 80-7000-054-6